Âlimin ölümü

M. ORHAN OKAY

Zaman
2 Mart 03
s. 17

Geçen yılın son günlerinde çağımızın büyük İslâm âlimlerinden Muhammed Hamidullah'ın uzun süredir hasta olarak ikamet etmekte olduğu Amerika'da vefat ettiğini öğrendik.

Hamidullah Hoca'yı ben ilk defa öğrencilik yıllarımda (1952 veya 1953 olmalı) Edebiyat Fakültesi'nde verdiği bazı konferanslarında tanıdım. Hocayı ilk konferansında veya benim katıldığım ilk konferansta Zeki Velidi Togan takdim etmiş, konuşmayı da Türk dinleyicilerine Fuat Sezgin tercüme etmişti. Üniversitelerin İslâmî konulara ürkek baktığı fakat bir yandan da Edebiyat Fakültesi'nde bir "İslâm Tetkikleri Enstitüsü" kurulması çalışmalarının yapıldığı o yıllarda Hamidullah'ın fakülte amfilerinden birinde verdiği konferanslar büyük alâka görüyor, dışarıdan katılan dinleyicilerle beraber amfide yer bulmak güçleşiyordu.

Siyah sakalı, uzunca boyu ve kadîd denilebilecek zayıf yapısı, sokakta daima başında taşıdığı siyah kıvırcık kalpağıyla Hamidullah Hoca sülüs hattıyla çekilmiş bir elifi andırırdı. İnce uzun boynu üzerinde duran başı ve biraz ileriye doğru uzanan sakalı ise o elifin zülfesi gibiydi. Bize yaşlıca görünen bu adamın insana hiç eğilmeyecekmiş intibaı veren dik ve nahif bünyesinden umulmayacak kadar süratli yürüyüşüne hayretle mi, hayranlıkla mı bakardık? Halbuki o sırada henüz elli yaşında da değilmiş. Ama o zamanlar bizim için de zaten kırkın ötesi yaşlılık demekti.

Pek de teferruatıyla bilinmeyen biyografisinden ve daha çok aziz dost İsmail Kara'nın Dergâh dergisinin şubat sayısında çıkan o uzun ve güzel yazısından öğrendiğime göre Muhammed Hamidullah 1908'de Hindistan'ın Haydarabad şehrinde doğmuş. Demek ki bizim İkinci Meşrutiyet'imizle yaşıt. Bir başka tevafuk: Mehmed Akif'in Süleymaniye Kürsüsü'ndeki Türkistanlı vâiz (Abdürreşid İbrahim) Asya'daki büyük maceralı seyahatinin sonuna doğru İstanbul'a dönerken yolu Hindistan'a uğramış, hem de tam Haydarabad'da iken İstanbul'da meşrutiyetin ilân edildiğini öğrenmiştir:

> Haydarabad'a yetiştim ki, bütün Hindistan
> "Verdi Kanun—ı Esasi'yi nihayet Sultan"

diye birdenbire çalkalandı...

Meşrutiyetle beraber dünyaya gelen Hamidullah, Almanya'da İslâm hukuku üzerine doktorasını hazırladığı sıralarda ilk defa 1932'de İstanbul'a gelmiş, Darülfünun reformundan ve İlâhiyat Fakültesi'nin kapatılacağından bahsedildiği o yıllarda şarkiyatçı profesör Ritter'le, daha sonraları ihtida ettiği rivayet edilen Osman Reşer'le, Şerefeddin Yaltkaya'yla ve Beyazıt Kütüphanesi Müdürü İsmail Saip Sencer'le tanışmış. Haydarabad'ın 1948'de Hindistan hükümeti tarafından fiilen işgal edilmesinden sonra bir daha memleketine dönememiş ve Paris'e yerleşmiş. 1951 Eylül'ünde Müsteşrikler Kongresi vesilesiyle ikinci defa İstanbul'a gelmiş, İslam hukukunun kaynaklarına dair önemli bir tebliğ vermiş (Yerli yabancı beş yüzden fazla delegenin katıldığı ve 250 kadar tebliğin okunduğu kongre 15–22 Eylül tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk ve İktisat fakülteleri salonlarında on beş seksiyona ayrılarak yapılmış, Muhammed Hamidullah 'İslâm Tedkikatı' seksiyonunda 21 Eylül'de tebliğini Fransızca olarak sunmuştur, kongrenin sonunda alınan umumi kararlar arasında bir 'Beynelmilel İslâm Tetkikleri Birliği' kurulması teklif edilmiş, bu maksatla kurulan geçici komitenin başkanlığına Zeki Velidi, kâtipliğine de Muhammed Hamidullah seçilmiştir).

İşte muhtemelen bu gelişi münasebetiyle yakın ilişkiler kurduğu Zeki Velidi Togan ve Fuat Sezgin'in delâletleriyle (İslam Tetkikleri Enstitüsü'nün biri müdürü, diğeri muaviniydi) 1952 ve 1953 yılında sürekli konferanslar vermek üzere Türkiye'ye davet edilir. Bir süre sonra bir sömestr İstanbul Üniversitesi'nde, bir sömestr Paris Sorbonne Üniversitesi'nde olmak üzere daha düzenli bir program tespit edilir. Böylece Türkiye'deki çeyrek yüzyıllık ikameti de başlamış olur. Hamidullah Hoca'nın İstanbul'daki daha bu ilk yıllarında ilmî ve İslâmî pek çok dergide yazıları çıkmış, bazı konferansları da kitaplaşmıştır. 1957'de Milliyetçiler Derneği tarafından Eminönü Halkevi'nde verdirdiği "Hukuk İlmine İslâm'ın Mühim Yardımları" konulu konferans metni de ertesi yıl aynı dernek tarafından küçük bir risale halinde basılmıştır. Bu risale zannederim hocanın Türkiye'de basılmış ilk kitabı olmaktadır.

1955'te İstanbul'dan ayrılmış olduğum için Hamidullah Hoca'yı uzun yıllar görmedim. 1963–65 yılları arasında ben Paris'te iken, onun da Fransa'da olduğu sömestrlerde kendisiyle birkaç defa daha karşılaştık. Eğer aklımda yanlış kalmadıysa Boulevard Raspaille üzerinde bir apartman dairesinde (galiba Tunuslu öğrencilerin derneği idi) sekiz–on kişilik bir grup içinde İslâmî meselelerle ilgili sohbetler yapıyordu.

> Siyah sakalı, uzunca boyu ve kadîd denilebilecek zayıf yapısı, sokakta daima başında taşıdığı siyah kıvırcık kalpağıyla Hamidullah Hoca sülüs hattıyla çekilmiş bir elifi andırırdı. İnce uzun boynu üzerinde duran başı ve biraz ileriye doğru uzanan sakalı ise o elifin zülfesi gibiydi.

1975'te İslâmî İlimler Fakültesi'nde ders vermek üzere Erzurum'a gelen Hamidullah 1977'ye kadar iki ders yılı burada kaldı (O sırada ilk sayısı çıkan Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi'nde "İslâmî Araştırmalar Yapacak Modern Bir Fakülte Nasıl Olmalıdır?" başlıklı ve müfredat hakkında kategorik ve epey teferruatlı bir yazısı var). Onu artık daha sık görüyordum. Yaşı yetmişe yaklaşmıştı. Fakat hâlâ ilk gördüğüm yıllarda olduğu gibiydi. Aradan geçen yirmi küsur yıl ne simasında ne de tavırlarında bir değişiklik yapmıştı. Başında belki aynı siyah kalpağı, hâlâ siyaha yakın sakalı ve siyah elbisesiyle Erzurum'un karlı ikliminde yine bir sülüs elifi gibi dik ve dinçti. Öğle saatlerinde çok defa gördüğüm üniversite lokalinde bütün yediği yoğurt, ekmek bazan bunlara ilâve ettiği çorba veya bir sebze yemeğinden ibaretti.

Bütün bunları kendi çalışma alanımın dışındaki bir âlimin tasviri için gereksiz bulanlar olabilir. Ancak onda İslâm'ın hemen her konuda istediği itidâli, imsâki temsil eden bir insan gördüğümü söylemek isterim. Aynı yıllarda ben de İslâmî İlimler Fakültesi'ne Osmanlıca ve İslâmî edebiyat dersleri verdiğim için zaten beş kişiden ibaret fakülte yönetim kurulu toplantılarında da sık sık karşılaşıyorduk. Biraz geç gelmişseniz, o oturduğu yerden ayağa kalkar, yine bir sülüs elifi gibi siz oturana kadar tebessümü hiç eksik olmayan bir tavırla dimdik ayakta beklerdi. Bulunduğu her memlekette, her çeşit mecliste hiç kimsenin onun varlığından zerre kadar incinmiş olduğunu zannetmiyorum. Fakat İsmail Kara'nın, bahsettiğim yazısında açıkça belirttiği gibi, İstanbul'da bazı çevrelerden dil uzatmalar bir süre sonra Erzurum'a da yansıdı. Üniversite mescidinin kapılarında aleyhinde broşürler dağıttılar. İtirazlarında haklı taraflar var mıydı, orası benim haddimi aşar. Ama bu yazılar arasında öyleleri bulunuyordu ki hocanın cümlelerini yaş deri gibi bir tarafa çekip teklîr etmeye kadar varıyordu. İsmail Kara bu gibi hakaret dolu yazılardan birindeki itirazı yerinde bulan Hamidullah'ın, "o kaba tahkir ve tezyifleri görmezlikten gelerek" kendi hatasını düzeltmesine vesile olduğu için ona teşekkürler ettiğini ilâve ediyor.

1978'de Paris'e ikinci gidişimde Fransa'da İslâmî faaliyetler çoğalmış, evvelce Paris'te sadece bir cami varken bu defa şehrin içinde ve dışında pek çok mescit açılmıştı. Hamidullah Hoca bu faaliyetlerin vazgeçilmez bir şahsiyetiydi. Hemen her hafta Müslümanlığı kabul eden çok sayıda Fransız'ın ihtida merasimlerine katılıyor, eskisi gibi konferans, sohbet ve yayınlarını da devam ettiriyordu. Bir defasında benim de bulunduğum küçük bir dernek salonunda dinleyicilere entelektüel (galiba öğretmendi) bir Fransız kadınını "İslâm'la müşerref olan" madama, benim genç yaşta ölmüş kız kardeşimin adını verdim. Çünkü artık o da benim kız kardeşimdir." diye takdim etmişti (Söylediği adı şu anda hatırlamıyorum).

İslâm Peygamberi kitabının önsözünde kendisini yakından tanımış olanların doğruluğunu tasdik edecekleri "dünyada kendisine kalan yegâne mülkü"nün kalemi olduğunu ifade eden Muhammed Hamidullah, Mevlânâ gibi 17 Aralık'ta yani "Şeb–i Arûs"ta dünya hayatını terk edip ebedî vuslata, Allah'ın rahmetine erişti.

Bu yazı Siyâsî Fotoğraflar kitabında yer almıştır.

İZÜ – İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ